

VERSIONS I RESSONÀNCIES D'UN EPISODI DESAFORTUNAT ENTRE MERCÈ RODOREDA I SEBASTIÀ JUAN ARBÓ

Joan Antoni Forcadell

Grup d'Estudis de l'Exili Literari (GEXEL)

El de Mercè Rodoreda fou un dels noms silenciats en el segon volum de memòries de l'escriptor Sebastià Juan Arbó (la Ràpita, 1902 – Barcelona, 1984), *Los hombres de la ciudad* (Planeta 1982), i no precisament per absència d'un pas-sat comú d'amistat. Els inicis professionals de tots dos estigueren lligats en part a una famosa entrevista concedida pel rapitenc a la llavors escriptora no-vella en funcions de periodista. En ella, retratava vívidament un jove literat tot just arribat a la capital catalana, amb el propòsit d'iniciar una sèrie d'«intervius» que «haurien de ser el reflex ben aprofundit del temperament dels entrevistats; un estudi psicològic de llur personalitat» (Rodoreda 1933, 2).

La relació d'amistat entre tots dos ha estat estudiada en altres llocs (Forcadell 2016, 148-154 i 2018; Matas 2021, 73 i 91-92) pel que tingué d'admiració mútua, malgrat el prolongat exili de la novel·lista i d'un episodi desafortunat que protagonitzaren, sobre el qual cap dels dos no arribà mai a pronunciar-se públicament.

La troballa d'un esborrany inèdit vinculat al procés de gènesi de les memòries de Sebastià Juan Arbó en el seu fons a l'Arxiu Comarcal del Montsià —d'ara endavant, ACMO— aporta nova evidència que revela una versió alternativa sobre els fets esdevinguts entre tots dos. Lluny de la seva aparença merament anecdòtica o rumorològica, aquest autògraf és indicatiu de la consciència del seu autor de la rellevància que tingueren els fets en la projecció de la seva imatge pública en determinats cercles intel·lectuals i literaris del moment, i de com pesaren en l'exili certs tòpics associats a la seva persona. En aquest sentit, podria descriure un procés d'autofiguració, en virtut del qual, davant dels relats aliens, Juan Arbó volgué fixar la seva pròpia versió dels fets. A continuació, es recupera aquest document amb la finalitat de

contextualitzar-lo com un testimoni inèdit que pot contribuir a esclarir aspectes desconeguts de la seva trajectòria.

ECOS EXILIARS D'UN MALENTÈS

Sense revelar la identitat de l'afectada, des del seu exili a Santiago de Xile Domènec Guansé fou el primer que publicà l'anècdota, que circulava des d'abans de la guerra civil espanyola pels cenacles literaris. Ho féu als seus *Retrats literaris* (Edicions Catalònia 1947) com a introducció a la seva semblança del novel·lista, de la qual en sortí molt mal parat:

Una noia bonica, un llibre important, el menyspreu envers un crític, li susciten indefectiblement [a Sebastià Juan Arbó] una vulgar exclamació obscena. Una vegada, a una gentil o coqueta escriptora que va irritar-lo amb unes objeccions, li ventà una solemne bufetada. Després, per bé que sumament irascible, d'una sensibilitat torturada, possiblement malaltissa i sens dubte amb una secreta ambició frustrada de dandisme, quedà aclaparat. En veure'l així, un amic va suggerir-li, per tal de liquidar elegantment la qüestió, que enviés a l'escriptora, amb uns mots d'excusa, unes roses. La idea va enlluernar-lo. Això seria elegant. Va prometre fer-ho. L'endemà l'amic va trobar-lo. Pregunta: «—Les has enviades?» Resposta, després de la inevitable exclamació obscena: «—No; les roses eren massa cares.» (Guansé 1947, 109)

L'esmena a la totalitat del retrat de Guansé per part de Juan Arbó convidaria, com a mínim, a la cautela. El rapitenc es pronuncià en diverses ocasions (vegeu Juan Arbó 1957, 5; 1966, 32-33; 1971, 14-17; 1982, 207-208) contra la imatge, al seu parer falsària i denigrant, que havia traslladat d'ell aquest crític, segons la qual l'havia representat en aquest retrat com una persona ruda, violenta i sàdica, presa d'arravataments temperamentals que l'havien portat a protagonitzar polèmiques i baralles sonades, i amb un pòsit d'orgull i frustració que traslladava tant a la seva vida personal com a la seva escriptura.¹²⁶ Si bé Matas (2023, 92) dona veracitat a la versió de Guansé —suposadament corroborada, segons Eduardo Sánchez López (2001, 52-53), per Maria Teresa Juan Bes, filla de l'escriptor, i Lluç Beltran, un dels seus millors amics—, també refereix el testimoni de Xavier Benguerel en les paraules de Lluís Busquets i Grabulosa (1999, 114), d'acord amb el qual l'escena hauria tingut lloc a la

¹²⁶ M'ocupo del conflicte interpersonal entre Sebastià Juan Arbó i Domènec Guansé arran d'aquest retrat a Forcadell (2026, en premsa).

Institució de les Lletres Catalanes després que Rodoreda hagués vessat tinta sobre un vestit nou de l'escriptor. En una línia similar, Marta Pessarrodona (2005) descriu Sebastià Juan Arbó com «un vell conegut i objecte de les bromes de l'enjogassada Rodoreda dels anys trenta, quan a la Institució de les Lletres Catalanes li va llançar un raig de tinta que no tacava» (197-198).

UN ESBORRANY DESCONEGUT

Sigui com sigui, els autògrafs conservats a l'ACMO revelen la voluntat de Sebastià Juan Arbó d'oferir el seu punt de vista sobre l'assumpte. En dona compte una fotocòpia d'un esborrany, classificada originalment en una carpeta retolada «Incident Rodoreda. Premios – Girona». Conté variants d'autor profuses en diverses campanyes de revisió. Va encapçalat per un paràgraf introductori escrit en tercera persona, però amb la cal·ligrafia de l'autor, que dona pas, en primera persona i entre cometes, a les seves pròpies paraules. Probablement, es tracta d'un projecte d'entrevista o qüestionari descartat. No obstant això, el fet que només hi figuri la mà de Juan Arbó podria suggerir que l'oportunitat de tractar la qüestió havia estat *motu proprio*. L'últim estrat de revisió de l'esborrany llegeix de la manera següent:

Havia ocorregut una anècdota un xic còmica de les relacions entre la Mercè Rodoreda i l'Arbó. Cadascú l'explicava a la seva manera, i alguns amb bastanta mala intenció.

Heus ací l'explicació que dona de l'anècdota Sebastià Juan Arbó:

«Per cert que amb la Mercè va ocórrer un fet que es comentà molt, i entre rialles, en les tertúlies, i que no va afavorir-me gens.

»No sé si va ésser després o abans del premi; va poder ésser després, car jo a l'hora de fer justícia i de votar només tinc presents els mèrits de la persona.

Estàvem a la societat d'escriptors de la Rambla de Catalunya, de recent fundació, on acudíem alguns per la tarda, i de la qual era president l'enyorat, el bon amic Trabal. Aquell dia es trobaven Trabal i Joan Oliver —eren inseparables, tots dos de Sabadell i de famílies benestants—, i hi havia la Mercè Rodoreda, amb la qual m'unia una molt bona amistat; no sé si hi havia algú més. La Rodoreda era llavors una noia inquieta; havia fundat una revista, *Clarisme*, en la qual vaig col·laborar, i començava les seves temptatives en el camp del conte i la novel·la, on tant camí havia de fer.

Sòcrates diu que tenia un dimoni familiar que l'avisava de quan obrava bé o ho feia equivocat; era una sort: la majoria tenim un dimoni

entremaliat i plaga que ens gasta bromes pesades, com la que em gastà a mi aquell dia. Ens trobàvem els tres parlant allí, la Mercè rient —sempre reia—; Trabal fumant la pipa, amb l'aire melancòlic, elegant, una mica afectat, que li esqueia —així era en la seva obra—, i l'Oliver, sorneguer i burlant-se una mica del paner i de qui el va fer.

Hi havia sobre la taula un pulveritzador com de perfum, però que contenia gasolina, i se'm va ocórrer —el dimoni— «perfumar» una mica a la Mercè. Vaig estrènyer la pera molt poc, mullant-li el cabell. Ella, sense pensar-s'ho va etzibar-me l'hostier, i jo, ressentit —me la va etzibar forta—, i jo, sense pensar-m'ho, li vaig tornar, molt bé, decantant-li la galta. Tot va ésser molt ràpid. Trabal estava indignat; Oliver, sorneguer, se'n reia per sota el nas; em penso que el fet el divertia. Trabal va dir-me que comprés un ram de flors i li demanés perdó a la Mercè; jo no estava ni per demanar perdó i menys per rams de flors, i la cosa quedà així. El fet es comentà i va fer créixer la meva fama, immotivada, però que conservo, de salvatge i de noi «de les Terres de l'Ebre», és a dir, un pagès.

Fos el que fos, la cosa va quedar així; el motiu va ésser aquest, i no cap altre, i menys que jo volgués abusar o violentar la Mercè en cap sentit, com va arribar-se a pensar i a dir.

Va passar el temps, va venir la guerra. La Mercè va tornar. El matrimoni Sales, simpàtics i bons amics, i ell boníssim escriptor, varen fundar una editorial. No sé amb ocasió de què, tal vegada la publicació d'una obra meva o una de la Mercè, va organitzar un dinar de reconciliació —una festa íntima i simpàtica—. Assistí per una banda el matrimoni Sales, per l'altra, jo i la meva esposa, i la Mercè. La Mercè va plaguejar una mica tot dinant sobre les «bufetades»; vàrem riure, i tot va quedar oblidat. Hem tornat a ésser els bons amics d'abans, i jo he vist amb alegria la seva carrera brillant en el camp de la novel·la, carrera que jo li havia endevinat —i li havia predit— el dia que vaig llegir l'*Aloma*, pulcrament mecanografiada —jo no ho he aconseguit mai—, i que vaig votar amb entusiasme —ho saben molt bé els companys— per al Premi Crexells, que jo no vaig aconseguir i que em va costar més d'un disgust. Aquesta és la història exacta de l'ocorregut. [registre 540]

Les diferències entre les versions conegudes del succés i el relat per part d'un dels seus implicats són substancials en el seu desenvolupament. La primera discrepància afecta la denominació del lloc on es produí, que determina, en última instància, la data. Segons Juan Arbó, tingué lloc a la «societat d'escriptors» de la Rambla de Catalunya, que podria correspondre al Club dels Novel·listes, constituït el 10 de gener de 1936 per iniciativa de Francesc Trabal i amb seu al Pelai, 34 (*La Veu de Catalunya*, 7 de gener de 1936, 9), carrer

barceloní que limita amb el començament de les Rambles. A aquesta associació pertangueren els suposats testimonis, els implicats i Xavier Benguerel (Balaguer 1996, 16).¹²⁷ L'entitat tingué una vida molt curta, ja que tan aviat com el 7 de juliol s'acordà la seva transformació en l'Agrupació d'Escriptors Catalans, adherida a la UGT (Sol, *La Humanitat*, 9 d'agost de 1936, 3), que presidí Joan Oliver. Les seves oficines estigueren situades al 107 del Passeig de Gràcia (*La Veu de Catalunya*, 23 d'agost de 1936, 6), l'incautat Palau Robert, que tan aviat com el novembre d'aquell mateix any es convertí en seu de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya per disposició de Josep Tarradellas. Sebastià Juan Arbó formalitzà també la seva adhesió a aquesta associació (*Diari de Barcelona*, 18 d'agost de 1936, 17), que fou, al mateix temps, l'antecedent immediat de la Institució de les Lletres Catalanes, creada per decret de la Generalitat de Catalunya el 13 de setembre de 1937 (Pi i Sunyer 1937, 1150-1152), quan l'anterior comptava amb poc més d'un any d'existència. Assimilà al seu torn en la seva estructura orgànica la Comissió de les Lletres Catalanes, que s'havia encarregat de la redacció del seu projecte de creació el maig de 1937. Sota la presidència de Josep Pous i Pagès, Francesc Trabal fou nomenat secretari general, Joan Oliver, secretari redactor de la Secció d'Edicions (ANC, Fons Institució de les Lletres Catalanes, Llibre d'actes, 1 d'octubre de 1937, acta número 5), i Mercè Rodoreda mecanògrafa de la Secció d'Edicions i de la Secció de Revistes (ídem, 9 d'octubre de 1937, acta número 6). Els llibres d'actes de la institució refereixen que les reunions se celebraven en un saló de la Conselleria de Cultura.

Encara que Sebastià Juan Arbó no fou membre del cos de la Institució de les Lletres Catalanes, és perfectament plausible que l'escena tingués lloc al Palau Robert, ja que ell mateix era funcionari de la conselleria que l'acollia, i que, per tant, l'episodi es produís en un context bèl·lic, encara que de temporalitat indefinida. D'haver tingut lloc al Club dels Novel·listes, caldria situarlo en els mesos de 1936 previs a l'esclat, però seria necessari explicar la contradicció que suposa que Juan Arbó es refereixi de manera imprecisa en el

¹²⁷ En la carta en què els primers associats —Xavier Benguerel, Joan Puig i Ferrer, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Sebastià Juan Arbó, Elvira Lewi, Mercè Rodoreda, Francesc Trabal, Maria Teresa Vernet, Ramon Xuriguera— demanaven l'adhesió de Carles Rahola a la constitució del Club dels Novel·listes, celebrada al restaurant La Cala el 10 de gener de 1936, es definia com a objectiu «aplegar tots els novel·listes catalans i llurs amics en un organisme allunyat de tota tendència política, dins el qual una simple camaraderia ens posi en relació i permeti col·laborar al renaixement novel·lístic de Catalunya valent-nos de tots els mitjans que la realitat del Club ens anirà oferint a cada moment» (Arxiu Municipal de Girona, Fons Carles Rahola, 8 de gener de 1936).

registre [540] a una «societat d'escriptors» de la mateixa manera que a *Los hombres de la ciudad* parla d'una «Sociedad de Escritores, en la Rambla de Cataluña [...] que se creó durante la guerra, y con la guerra desapareció» (Juan Arbó 1982, 206). En aquesta, juntament amb Lluís Montanyà, Joan Oliver, Josep Pous i Pagès i Francesc Trabal, havia seguit el desenvolupament de la Guerra Civil en un gran mapa fixat a la paret on actualitzaven diàriament la situació dels fronts fins arribar a un punt en què Montanyà, davant el fatídic desenvolupament dels esdeveniments, hauria exclamat: «Amics, se'ns acaba el mapa!» (ídem).

Amb independència del moment i el lloc en què es produí l'episodi amb Rodoreda, impossible de determinar amb la informació disponible, el que sí es pot afirmar és que el record de Sebastià Juan Arbó pel que fa a aquesta «Sociedad de Escritores» és imprecís —producte, probablement, de la ràpida evolució d'aquestes institucions—, i que, en qualsevol cas, es tracta d'una de les dues institucions que tingueren com a seu el Palau Robert: o bé l'Agrupació de les Lletres Catalanes, o bé la Institució de les Lletres Catalanes.¹²⁸

Encara que el resultat és el mateix en totes les versions conegudes, el testimoni del mateix Juan Arbó és l'únic que l'assenyala directament a ell mateix com a instigador de la baralla —en un altre lloc el qualifica d'«acte indigne» [registre 343 – f.16]—, i l'únic també que apunta Rodoreda com la primera a recórrer a la violència física. Descobreix, al mateix temps, la presència de Joan Oliver¹²⁹ i Francesc Trabal, el primer com a espectador complaent,¹³⁰ i l'altre, com a intermediari en una reconciliació fallida.

¹²⁸ Vegeu també Ponsatí-Murlà (2023).

¹²⁹ Recordant el seu descobriment de la literatura de Mercè Rodoreda, Joaquim Molas (2013) assegurà que Sebastià Juan Arbó i Joan Oliver li havien explicat aquesta anècdota en el seu pas per l'editorial Montaner y Simón a finals de la dècada de 1950: «En els darrers cinquanta, per exemple, just acabada la carrera, vaig treballar a l'editorial Montaner y Simón, del carrer d'Aragó, on vaig compartir taula amb Joan Oliver, i territori, amb Sebastià Juan Arbó. I van ser ells, suposo que amb motiu de la publicació dels *Vint-i-dos contes*, els qui em van parlar per primer cop de la Rodoreda explosiva i seductora de la República i dels inicis de l'exili. Encara recordo com, entre grans riallades, contaven l'anècdota que reporta, sense donar noms, Domènec Guansé i de la qual van ser protagonistes» (219-220).

¹³⁰ Anys més tard, en una carta adreçada a Xavier Benguerel amb data de 26 de gener de 1949, emprant el to habitual de menyspreu manifest contra Juan Arbó que s'observa en les comunicacions mantingudes entre tots dos (Matas 2021, 157-158), Joan Oliver caricaturitzava el viratge novel·lístic del rapitenc del català al castellà a *Sobre las piedras grises* (Destino 1949) en els termes següents: «Saps qui ha guanyat el Prèmit Nadal, aquell que donen els nens de Destino? Lo Arbó. En castellà, naturalment i d'ambient ciutadà. T'imagines un Tino Costa amb guants de pell de Suècia? I repartint galtades a una dama de la noblesa i depilada (la Rodoreda en sap l'aprenentatge)» (Busquets i Grabulosa, ed., 1999, 114). Benguerel aprofundí en la burla adoptant la

La menció de Francesc Trabal és un altre dels aspectes d'interès del testimoni, ja que la seva figura apareix «esborrada» de *Los hombres de la ciudad*. L'índex onomàstic (1982, 333) assimila erròniament totes les mencions del cognom amb Josep Antoni Trabal Sans, periodista, polític i directiu esportiu català —tots dos Trabal patiren l'exili, encara que en circumstàncies i amb resultats pràcticament oposats—. Si bé Juan Arbó dedicà un espai extens al record d'aquesta darrera amistat, el cert és que la primera de les mencions del cognom a les memòries cal atribuir-la a Francesc Trabal, esmentat de passada com un dels escriptors que acudien a la «Sociedad de Escritores, en la Rambla de Cataluña» (1982, 206). La raó és evident: l'amistat amb Josep Antoni Trabal és posterior al seu exili, segons declarà Juan Arbó en les mateixes memòries (ídem, 282-283),¹³¹ i el nom de Francesc Trabal apareix lligat a la fundació del Club dels Novel·listes. Més enllà d'aquesta fugaç menció, no hi ha més rastre d'aquest últim en el text de les memòries, malgrat la consideració que guardava de l'escriptor i la seva amistat, a jutjar per aquest esborrany. De fet, la lliçó «l'enyorat, el bon amic» aplicada a Francesc Trabal és el resultat d'una revisió immediata en substitució d'«el bon amic, el plorat», una afirmació que, en qualsevol dels casos, concorda amb el tràgic destí exiliar de l'autor de *Vals*, que morí a Santiago de Xile el 1957.

metàfora «galtada ciutadana» per referir-se a la novel·lística en castellà de Sebastià Juan Arbó en una carta de 7 de juny de 1949 (ídem, 147).

¹³¹ Josep Antoni Trabal seguí amb interès la trajectòria articulística de Sebastià Juan Arbó, com demostra l'epistolari conservat al respecte, íntegrament compost per comentaris d'adhesió i elogis, dels quals es feu ressò el rapitenc a les memòries. El Trabal amb qui entaulà amistat Juan Arbó era una personalitat molt diferent en allò polític d'aquell que participà el març de 1931 en la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, exercí les funcions de secretari de Lluís Companys i fou diputat pel partit a les Corts republicanes des del desembre de 1933 fins al febrer de 1939 —en la tercera legislatura republicana, com a integrant de la coalició del Front d'Esquerres de Catalunya, després de la seva baixa i el seu ingrés al PSUC—. Les comunicacions epistolars entre tots dos que inclouen data es retrotrauen, com a límit temporal, al 1975, la qual cosa podria indicar que fou una amistat molt acotada en el temps —Trabal morí el 30 de juliol de 1980—. Juan Arbó reconegué a les seves memòries que fou una relació tardana, posterior al retorn exiliar de Trabal, i molt valorada —«en los últimos tiempos llegué a quererle, también a él de verdad» (Juan Arbó 1982, 296)—. Trabal es convertí en l'exili en una figura molt controvertida pel seu viratge ideològic radical, que el portà a col·laborar com a informant de les policies franquista i nazi, i en temps de transició, a alinear-se políticament amb Manuel Fraga Iribarne. Existí entre Trabal i Juan Arbó certa comunió ideològica que es fa palesa en la correspondència enviada pel primer, especialment pel que fa a la comuna repulsa del comunisme: «Aquí, el confusionisme és absolut. Ja ho veieu ben clar: els banquers (Pujol), els economistes (Trias) i els filocomunistes, junts —un nou Front Popular en perspectiva. Hi ha qui diu “Visca Catalunya!” encara que sigui comunista! Però el comunisme nega la llibertat. I el món ha progressat gràcies a ella» (ACMO, 19 d'abril de 1975).

Hi ha un cert component de reivindicació personal per part de Juan Arbó quan assenyala que, malgrat l'incident, sabé ser fidel al seu sentit de la justícia i reconèixer els mèrits literaris de Mercè Rodoreda com a membre del jurat del Premi Crexells a finals de 1937.¹³² La renyina ja estava superada quan l'escriptora li dedicà la seva *Aloma* guanyadora, probablement el 1938, en l'edició de la Institució de les Lletres Catalanes «amb amistat», com figura en un exemplar conservat a la biblioteca personal de l'escriptor a l'ACMO; estava superada, en conseqüència, en els anys finals i posteriors a l'exili de Rodoreda.

Encara que no hi ha evidència que l'escriptor guardés l'esborrany del registre [540] amb vistes a reutilitzar-lo per al text de les memòries, l'anècdota reapareix en els materials prerredaccionals de *Los hombres de la ciudad* com una idea que pel que sembla tingué present en algun punt de la seva gènesi. Ho testimonia un full amb un esborrany inconex, en el revers del qual l'autor apostil·là: «Rodoreda | buscar algo más» [registre 343 – f.16v]. Aquesta indicació podria apuntar precisament al procés d'aplegament de materials per a redactar un passatge sobre la qüestió. El text del revers del full, en català, llegeix el següent:

un incident dissortat ocorregut entre jo, i una escriptora a la que admiro, i a la vegada, una amiga dilecta, va /ajudar l'espècie *prob.*/. Va ésser un acte indigne, /un impuls *prob.*/ al que estem subjectes els apassionats, i de què Cervantes sabia tan bé; amb les seves paraules, posades en la boca de don Quixot, podria jo també excusar-me del fet, si és que té excusa.

/línea en blanco/

Així va ésser ..., però també això es va †...†, a †...† de la meva intemperància i salvatgia. ¡Que bé †...†! [registre 343 – f.16r]
Anys més tard, com s'observa en el registre [540], l'episodi, que havia quedat com una anècdota de joventut, sorgí com a tema durant un sopar amical compartit amb els matrimonis Sales-Folch i Rodoreda.

¹³² Es tracta, de passada, d'un premi que la mateixa Rodoreda considerava que hauria d'haver guanyat Juan Arbó en l'edició de 1932, a la qual concorregué per *Terres de l'Ebre*, en lloc de la guanyadora, *Vida privada* de Josep Maria de Sagarra (Rodoreda 1933, 2). El jurat que atorgà aquest honor a l'escriptora estigué format per Joaquim Ruyra com a president, i Joan Duc Agulló, Sebastià Juan Arbó, Francesc Trabal i Maria Teresa Vernet com a vocals. L'any següent d'aquesta concessió, el novel·lista fou nomenat vocal suplent del mateix premi per ordre del conseller de Cultura Carles Pi i Sunyer, en una edició el jurat de la qual estaria integrat per Jordi Rubió com a president, i Alfons Maseras i Mercè Rodoreda com a vocals (Pi i Sunyer 1938, 1095).

PUNTS DE TROBADA

L'exili interrompé la comunicació entre tots dos, com suggereix una carta tramesa per la novel·lista a Rafael Tasis des del seu exili a Ginebra el 29 de febrer de 1956 (UAB, Biblioteca d'Humanitats, Fons Rafael Tasis i Marca) en la qual expressa al crític el desig de contactar amb Juan Arbó. En la represa de les relacions hi tingué a veure sens dubte la coincidència de tots dos a Club Editor, el projecte editorial de Joan Sales i Xavier Benguerel, on Mercè Rodoreda donà a conèixer *La plaça del Diamant* (1962), i Juan Arbó, *L'espera* (1967).

En aquest context, Sales, de fet, es valgué de Juan Arbó com a intermediari amb Planeta en qualitat d'home de confiança de José Manuel Lara Hernández per afavorir els interessos editorials de Club Editor davant la imminent institució d'un premi literari de novel·la en català. La cerimònia del Premio Planeta de 1968 inauguraria el Premio Ramón Llull, un guardó que seleccionaria «anualmente una novela entre las publicadas originariamente en catalán a partir de 1952, fecha de creación del Premio Planeta» sense que fos necessari el concurs exprés dels seus autors, «[c]on el propósito de propagar la literatura catalana en el vasto ámbito de la lengua castellana» (*Diario de Barcelona*, 9 de març de 1968, 11, i Del C., 1969, 12), amb una dotació de 200.000 pessetes i l'adquisició dels drets de la traducció de la novel·la per a la seva publicació per part de l'editorial. El guardó es convocà solament en dues edicions consecutives en aquest format, i fou substituït, una dècada més tard, per l'homònim Premi de les Lletres Catalanes Ramon Llull, també convocat per Planeta, però destinat a novel·les inèdites en català que es publicarien en aquesta mateixa llengua. En aquestes funcions, l'escriptor estigué acompanyat en ambdues ocasions per Joan Fuster, Joaquim Molas, Baltasar Porcel i Martí de Riquer.

El 27 de setembre de 1967, Joan Sales s'adreçà al rapitenc per carta per recomanar-li *La plaça del Diamant*; al seu parer, «la millor novel·la publicada pel Club» i la seva favorita, «una novel·la que engresca a tothom, homes i dones, savis i burros» (Institut d'Estudis Catalans —d'ara endavant, IEC—, Fons Joan Sales),¹³³ advertint que la propietat dels drets de traducció espanyola estava en poder d'EDHASA, dirigida per Antoni López Llausàs, la qual cosa podia complicar les gestions. Esmentava també com a alternatives *El carrer de les Camèlies* i *Jardí vora el mar*, de la mateixa novel·lista; *Falses memòries*

¹³³ Ramis (2018) edità l'epistolari entre Sebastià Juan Arbó i Joan Sales, que cito, tanmateix, a partir de les fonts originals.

de Llorenç Villalonga, i *El no* de Ramon Folch Camarasa, en cas que solament s'acceptessin les novel·les publicades aquell mateix any. Per carta al seu amic i editor, Rodoreda, tot i ser pessimista, li manifestava la convicció que «si depengués de l'Arbó, el tindria; però no és sol...» (Arxiu Municipal de la Ràpita —d'ara endavant, AMR—, Fons Sebastià Juan Arbó, 11 d'octubre de 1967).

La novel·la escollida en aquella ocasió pel jurat fou *Incerta glòria* de Joan Sales, encara que un any més tard ho seria *El carrer de les Camèlies* de Mercè Rodoreda, que precisament havia figurat entre les seleccionades de l'edició anterior (Poch Soler 1968, 20).¹³⁴ Tres de les dedicatòries que envià Mercè Rodoreda a Sebastià Juan Arbó són precisament de desembre de 1969, transcorreguts tot just dos mesos d'aquesta concessió. Per aquesta mateixa raó, caldria llegir-les en clau d'agraïment. Una d'aquestes és a la novel·la premiada, en la qual Rodoreda establí una analogia literària entre remitent i destinatari i els protagonistes de dues de les seves respectives novel·les: «A Tino Costa, aquesta Cecília tant [sic] de ciutat» (ACMO).¹³⁵ Les altres corresponen a una primera edició de *Jardí vora el mar* (Club Editor 1967), dedicada a «l'amic Arbó, aquest llibre que, probablement, no ha llegit ningú dels qui haurien hagut de llegir-lo» (ACMO), i a una reedició d'*Aloma* (Edicions 62 1969), «la pobra Aloma, record de la nostra joventut» (ACMO).

De principis de 1968 data una de les escasses cartes conservades trameses per Rodoreda al rapitenc, que encapçalà amb la fórmula «Admirat

¹³⁴ Segons Poch Soler (1968, 20), la selecció anà a càrrec de Joan Fuster i Baltasar Porcel, i fou sotmesa a deliberació de la resta de membres del jurat. A més de les dues obres esmentades, figuraren a la llista *El pelegrí apassionat* de Joan Puig i Ferrer, i *Temps obert i Totes les bèsties de càrrega* de Manuel Pedrolo.

¹³⁵ A Forcadell (2016) vaig defensar que es tracta d'un paral·lelisme hiperbòlic, però encertat i gens innocent: «De la seva Cecília [Rodoreda] n'agafaria la faceta de dona madura i independent que assoleix després d'una etapa en què havia estat víctima d'una brutal pallissa i s'havia tingut de prostituir, paral·lelismes clars però extremats de la seva pròpia vida: el traumàtic casament als vint anys amb un oncle catorze major que ella i el fill que d'aquest matrimoni en derivà; de Tino Costa, l'heroi existencial i passional, violent i tenebrós, segregat de la societat, que veia en Sebastià Juan Arbó, que tal i com ja [...] deia en aquella primera entrevista [a] *Clarisme*, hauria hagut d'acomplir un destí fatídic, precisament com el que tingué Tino Costa, de no haver-se posat a escriure: "Veient-lo i sentint-lo parlar, heu de preguntar-vos: Què hauria estat aquest noi si no hagués sentit el desig de clavar al paper totes les seves angúnies i tots els seus odis? Potser un lladre... potser un criminal... Si no hagués encertat a trobar aquesta vàlvula per a esbravar-se, quin mal no hauria pogut fer aquest xicot? Si no hagués pogut llançar damunt del paper pacient tota la ràbia que duu amuntegada contra de la vida, no hauria estat temible Juan Arbó? Però pot abocar a les seves novel·les tot el fel que l'amarga i és aleshores quan el volten tots els cels, i totes les muntanyes, i totes les estrelles i la remor de l'Ebre, rude i noble, li emplena de lluminositat els ulls i l'amara de bondat"» (152-153).

Sebastià Juan». A tall de nota, li preguntava de forma breu i ambigua: «Per què no serem més els que passem la nit de Nadal com vostè?» (ACMO, 3 de gener de 1968). Podria tractar-se d'una resposta a l'article «Motivos del sentimiento. Las noches de Navidad» (Juan Arbó 30 de desembre de 1967, 9), una peça llagrimosa en la qual Juan Arbó reflexionà sobre els seus passejos solitaris pels carrers de Barcelona en les nits de celebracions nadalenques, ocasió que li servia per recordar que la ciutat amagava petits drames que s'abatien sobre els més desfavorits i indefensos, fins i tot en els moments en què regnava l'alegria a la majoria de les cases. Aquestes breus línies, que assenyalen la represa del contacte epistolar entre tots dos, podrien llegir-se tant com un gest amb què la novel·lista recolza la tesi defensada pel rapitenc en l'article, com, en canvi, apuntar, en to irònic, a la situació de tants que, com ella mateixa, es veien encara privats de la pàtria en les celebracions nadalenques.

Els camins de tots dos s'encreuàrien encara un cop més en relació amb un premi literari, aquest cop com a rivals. Fou amb ocasió del Premio Inmortal Ciudad de Gerona de 1974, en el qual Sebastià Juan Arbó hagué de batre's amb el que acabaria sent un dels grans clàssics de Mercè Rodoreda, *Mirall trencat* (Club Editor 1974), que ni tan sols obtingué la menció de finalista.¹³⁶

Les circumstàncies de la concessió del premi al rapitenc per *La masia* suscitarèn la reacció airada de Sales, qui expressà a la seva autora editada la seva incredulitat i malestar en una extensa i sentida carta de l'1 de novembre de 1974. En ella, desacredità el guardonat —«N'hi hauria per posar una bomba a l'ajuntament de Girona» (Sales i Rodoreda 2008, 570)— amb suposat coneixement de causa, i atribuï el veredicté tant a maniobres polítiques com a una certa indulgència envers Juan Arbó:

No arribo a entendre què ha pogut passar, fora que hagin pesat consideracions polítiques. No conec la novel·la finalista, però es dona el cas que conec la guanyadora: es tracta d'una novel·la que Arbó ens oferí per publicar-la ja fa uns anys, potser tres o quatre, i que haguérem de refusar perquè era simplement il·legible. Si es publica (si algú s'hi veu amb cor) ja ho veureu; una mena de novel·la-pasterada que t'hi perds totalment com en un mar d'ensopiments sense límits. [...] Hi ha una cosa que em crida l'atenció: i és que silenciïn que *Mirall trencat* hi

¹³⁶ Pessarrodona (2005, 198) es mostrà sorpresa que un jurat en el qual figurà Juan Ramón Masoliver com a vocal no s'hagués decantat per *Mirall trencat*, i suggerí que el veredicté podria haver estat influït per la presència d'Ignasi Agustí. Es tracta d'un error evident, atès que l'autor de *Mariona Rebull* havia mort el 26 de febrer de 1974, mesos abans de qualsevol deliberació possible, i mai no formà part del jurat d'aquesta edició.

concorria. ¿Potser han donat el premi a l'Arbó per motius de beneficència i han cregut que el millor seria callar que vós també hi concorrieu? (íd.)

Segons Sales, la causa última calia cercar-la en el que Rodoreda representava políticament en contraposició a Juan Arbó: el risc, en definitiva, de «premiar una “rojo-separatista” tan significada» (íd., 571). Tanmateix, no és cert que Sebastià Juan Arbó oferís *La masia* (Selecta 1975) a Club Editor, ni, en particular, a Joan Sales. Malgrat que, pel que fa a aquesta obra —originalment compromesa amb l'Editorial Selecta— es produí un ball de títols, el text que el rapitenc havia ofert a Sales era un original en català d'*Entre la tierra y el mar*, la primera part de la posterior tetralogia en la qual acabaria inserint-se *La masia*. De fet, *La masia* havia quedat exclosa explícitament al contracte signat per *Els matuters* amb Club Editor el 26 d'octubre de 1963, en virtut del qual Sebastià Juan Arbó oferia a l'editorial en opció preferent totes les novel·les en català que publicués d'ara endavant. Una clàusula addicional manuscrita de la mà de Sales exclouia «La masía y sus continuaciones, ya comprometidas con otro editor» —registre [31]—.

La idea de publicar *Entre la terra i el mar* a Club Editor sorgí en un moment d'optimisme per part de l'editor, que estava a punt de treure al mercat la primera edició de *L'espera* i una reedició de *Tino Costa*. Les primeres impressions de lectura foren, de fet, molt positives: «M'agrada moltíssim. Ho trobo d'una intensíssima suggestió. Si tota la novel·la aguanta el to del que n'he llegit (només unes 40 pàgines), és també una boníssima novel·la» (AMR, 7 de desembre de 1967). La sintonia entre tots dos era tal que en un moment determinat es parlà fins i tot de preparar-ne un contracte editorial (IEC, 13 de desembre de 1967 i AMR, 19 de desembre de 1967) que podia fer-se extensiu a la segona entrega del cicle, *La tempestad* (Plaza & Janés 1975). Juan Arbó advertia ja aleshores que «potser el final el trobaràs una mica “penjat”; de totes maneres, en el conjunt de la trilogia¹³⁷ quedarà arrodonit» (IEC, 13 de desembre de 1967). No obstant això, mai no esmentà en els seus tractes amb Sales la tercera part, *La masia*, i en aquesta mateixa missiva subratllà de fet la necessitat que en la futura publicitat d'*Entre la terra i el mar* no s'esmentés que formava part d'un cicle novel·lístic, segurament pels compromisos adquirits amb Selecta.

¹³⁷ En aquell moment, encara no s'havia projectat *El segundo del Apocalipsis* (Plaza & Janés 1981), que s'afegiria al cicle formant finalment una tetralogia.

Encara en aquell moment, a mesura que avançava en la seva lectura, les percepcions inicials de l'editor s'enfortien: «[e]m va agradant cada vegada més» (AMR, 8 de gener de 1967). Tanmateix, l'entusiasme anà decaient. Sense deixar de considerar que tenia qualitats «de primer ordre» —una fórmula que repetí fins en tres ocasions (AMR, 10 de gener de 1968, 13 de gener de 1968 i 17 de gener de 1968)—, anà guanyant terreny en ell la impressió que

més que una novel·la acabada és com un esbós de novel·la, una novel·la embastada que encara hauries de treballar molt, sobretot amb vistes a donar-li això que la gent en diu un «argument», i que si bé tots estem d'acord que no té res a veure, o no gaire, amb el valor literari pròpiament dit, és un fet que ajuda molt al lector a llegir amb interès. (AMR, 17 de gener de 1968)

Per tant, Juan Arbó havia d'acabar de perfilar-la d'acord amb les directrius de Sales si volia que l'obra veiés la llum a Club Editor; és a dir, havia de dur a terme una reconceptualització narrativa, malgrat que ja circulava aleshores una versió en espanyol (Prometeo 1966), i que es tractava, en rigor, de la primera entrega d'un cicle de novel·les connectades argumentalment. En el desistiment del projecte degué influir, a més, un factor addicional: la greu crisi econòmica sobrevinguda en el mercat editorial, que adquireix protagonisme en l'epistolari amb el temps.

En resum, al marge dels factors externs, l'evidència disponible apunta més a un desistiment per part de Sebastià Juan Arbó —davant d'exigències que probablement no estava disposat a assumir— que a una negativa rotunda o manca de predisposició de Sales per publicar la novel·la. Res d'això no se li escapava a l'editor, que més aviat contemporitzà en l'assumpte, i mentre s'adreçava a Mercè Rodoreda en els termes esmentats, expressava a Juan Arbó «la meva més cordial enhorabona pel Premi Immortal Girona» com el seu «company de penes i alegries» (AMR, 15 de novembre de 1974), una felicitació en la qual mostrava, en to jocós, un escepticisme cínic sobre el valor dels premis literaris més enllà de l'aspecte econòmic. S'excusava, a més, per no haver-li proposat publicar *La masia* al·ludint a la delicada situació comptable de la casa i suposant que l'obra ja estaria compromesa en una altra editorial, en clara contradicció amb allò expressat en la seva correspondència amb Rodoreda.

Al marge de les intrigues de Sales, encara el 13 de maig de 1980, Sebastià Juan Arbó s'adreçà per carta a Mercè Rodoreda per felicitar-la per la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. En la missiva

reapareixia el record del famós episodi esdevingut entre tots dos, explicat, com en l'esborrany del registre [343], en clau cervantina, al mateix temps que l'escriptor li reiterava la seva consideració amical i professional, que creia mútua:

He tingut una alegria; ja saps l'estima i l'afecte, i més i tot, que he sentit per tu des de sempre —i fa anys!—, i tu per mi, ho sé.

Va haver, és cert, un petit incident —una ximpleria—, però tu vas saber-li donar la importància que tenia; va ésser un impuls irresistible i molt del meu caràcter. Com diu don Quixot —Cervantes devia ésser també així—, el primer moviment no està en la mà de l'home: «y perdona lo pasado Sancho» —li havia etzibat alguns cops d'estaca—, «pues eres discreto y sabes que el primer movimiento no está en la mano del hombre».

Així ho vas entendre i la nostra amistat va continuar igual, amb l'afecte i la simpatia, i n'estic segur, continuarà igual fins a la fi; amb, a més a més, l'admiració mútua, perquè a mi m'agrada la teva obra i a tu la meva. No hi mancarà res. (IEC, Fons Mercè Rodoreda, 13 de maig de 1980)

Malgrat les desavinences recents esdevingudes entre tots dos, Juan Arbó guardà també un record en la carta per a Joan Sales i la seva esposa, i li demanà a Rodoreda que el saludés de la seva part amb el desig de celebrar en el futur un altre sopar junts. En el postscriptum li comunicà, finalment, que tenia en premsa per a *La Vanguardia* «un article molt pretenciós» escrit abans de la concessió del premi en el qual li dedicava un comentari elogiós a la seva novel·la *Aloma*. Es tracta de la segona entrega d'«El tema de las letras. Críticas al uso», publicada finalment el 27 de maig de 1980, peça que forma part d'una sèrie d'articles en els quals l'escriptor es reivindicà com a literat de solvència acreditada, amb repercussió crítica a escala nacional i de projecció internacional, en rèplica contundent a un comentari crític de Lluís Permanyer (1980, 36).¹³⁸ En la seva defensa personal, Juan Arbó treia a col·lació les obres

¹³⁸ Lluís Permanyer (1980), periodista i redactor de *La Vanguardia*, havia criticat com un defecte del *Diccionari de la literatura catalana* (Edicions 62 1979), a cura de Josep Massot i Joaquim Molas, l'espai excessiu que al seu parer es dedicava a autors com Sebastià Juan Arbó: «Este tipo de obras suele ser polémica a causa de la necesaria valoración de quienes en ella figuran y también por las omisiones y errores que contienen los textos. Salvo algunas excepciones, el tono que impera en ésta es el de una redacción informativa y aséptica. De ahí, pues, que el sistema más obvio para percatarse de la importancia que otorga a los diversos escritores consiste en comparar el espacio que se le dedica. Y en este aspecto concreto el resultado es sonrojante. [...] me parece excesiva la atención concedida, pongo por caso, a Marià Manent (98 [líneas]) y a Juan Arbó (104 [...])» (36).

d'altres novel·listes catalans que al seu parer eren també meritoris: *Aloma* de Mercè Rodoreda —recordant el seu vot favorable en el Crexells—; *Els tres al·lucinats* de Joan Puig i Ferrer; *Incerta glòria*, que qualificà de «una novel·la magnífica»; *Vals* de Francesc Trabal, una «narración deliciosa de un autor demasiado olvidado» (Juan Arbó 1980, 8), i *Bearn o la sala de les nines* de Llorenç Villalonga.¹³⁹

No és l'únic elogi que li dedicà a Rodoreda des de la seva tribuna periodística. Anys abans, també per a *La Vanguardia Española*, havia assenyalat en el seu article «El tema de las letras. Puntos de vista» Mercè Rodoreda i Ana María Matute com «las dos mejores escritoras de país y de la época» (Juan Arbó 1 de novembre de 1974, 13), unes paraules que la mateixa escriptora guardava encerclades a llapis en un retall que conservà en el seu fons privat (IEC).¹⁴⁰ En una de les darreres entrevistes que concedí, Sebastià Juan Arbó continuava considerant que «Mercè Rodoreda [...] fou en aquell temps i sempre una gran amiga» (Gelida y Méndez 1983, 28).

¹³⁹ Joan Sales fou molt crític amb la reivindicació pròpia de la seva obra literària entonada per Sebastià Juan Arbó en aquest article. En una carta adreçada a Mercè Rodoreda de 29 de maig de 1980, abordava la qüestió d'aquesta manera: «us adjunto un article de l'Arbó, que aparegué a *La Vanguardia* abans-d'ahir, que arriba a fer rodar el cap respecte a la seva salut mental. ¿Com pot un home que no estigui perdudament tocat del bolet escriure aquests elogis ditiràmics de si mateix? A mi m'ha fet moltíssima pena perquè no hi sé veure més que un ram de guilladura, qui sap si degut a l'arterioesclerosi (perquè l'Arbó comença a tenir anys); si això ho escrivís una persona en ple domini de les seves facultats, denotaria una supèrbia luciferina, però, tractant-se de l'Arbó, sospito que només denota que no hi és tot el pobre» (Sales i Rodoreda 2008, 860).

¹⁴⁰ En rigor, l'article sorgí com a rèplica a Fernando Díaz-Plaja a propòsit d'un article publicat a *ABC* (Díaz-Plaja 1974, 16) en el qual l'historiador comparava l'obra de Pío Baroja amb la de Camilo José Cela. Aquest darrer, juntament amb altres escriptors com Gabriel García Márquez, Aldous Huxley, Julien Benda, Jean-Paul Sartre, i en aquest cas, Mercè Rodoreda i Ana María Matute, al parer de Juan Arbó, no tenien parangó amb «los grandes cultivadores del género: los capaces de crear conjuntos animados, desarrollados armónicamente y con personajes de carne y hueso» (Juan Arbó 1974, 13). Ben bé es podrien recordar aquí les paraules de Candel (1988) quan assenyalava l'escassa diplomàcia de Sebastià Juan Arbó, que «volent escriure't una lloança acabava dient de tu tot el contrari» (47). Joan Sales volgué veure segones intencions en la menció a Rodoreda en aquest article, que es publicà en data propera a la resolució del Premio Inmortal Ciudad de Gerona a favor del rapitenc i en detriment de la novel·lista barcelonina: «encara em sembla lligar un altre cap: en el mateix diari d'avui l'Arbó, en un dels seus llagrimosos articles, us fa una barretada —ell que mai no parla de cap escriptor català fora de mossèn Cinto» (carta de Joan Sales a Mercè Rodoreda d'1 de novembre de 1974; en Sales i Rodoreda 2008, 571), una afirmació, d'altra banda, completament allunyada de la realitat.

CONCLUSIONS

Tot i que l'episodi analitzat a través de fonts inèdites no revestí per a cap dels seus implicats més rellevància que la d'un mer succés del qual haurien de riure amb el pas dels anys, i malgrat que, indiciàriament, entre Sebastià Juan Arbó i Mercè Rodoreda existí un vincle d'amistat i certa relació literària, *Los hombres de la ciudad*, el segon volum de memòries del rapitenc, no inclogué cap al·lusió a la novel·lista. Tan sols de forma molt tangencial, una de les notes prerredaccionals de l'obra arribà a apuntar la possibilitat d'abordar el cèlebre episodi de joventut que els implicà a tots dos, però la idea quedà ràpidament descartada. Les raons d'aquest silenci són encara completament desconegudes. Malgrat el seu caràcter anecdòtic, aquesta petita desavinença tingué profundes implicacions en la manera com es retratà en públic i en privat Sebastià Juan Arbó, especialment des de l'exili. La imatge que se'n projectà condicionà sens dubte la lectura contemporània que es feu de les obres de l'escriptor, confonent vida i obra. Conscient d'això, la redacció d'un esborrany d'entrevista inèdit, en el qual l'autor oferí la seva pròpia versió dels fets, respon a la voluntat del novel·lista de fixar un relat autoritzat, i el seu coneixement permet posar en dubte o matisar les versions que circulaven en la rumorologia popular. Posa de manifest, al mateix temps, les vacil·lacions de l'escriptor en relació amb el text del seu projecte memorialístic i els processos deliberats de selecció de materials constitutius del seu relat que activà de cara a les primeres redaccions de l'obra, en les quals desplega projeccions de la seva autoimatge que anà emmotllant als seus interessos personals.

BIBLIOGRAFIA

- Fons Carles Rahola a l'Arxiu Municipal de Girona
 Fons Institució de les Lletres Catalanes a l'Arxiu Nacional de Catalunya
 Fons Joan Sales a l'Institut d'Estudis Catalans
 Fons Mercè Rodoreda a l'Institut d'Estudis Catalans
 Fons Rafael Tasis a la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona
 Fons Sebastià Juan Arbó a l'Arxiu Comarcal del Montsià
 Fons Sebastià Juan Arbó a l'Arxiu Municipal de la Ràpita

«Agrupació d'Escriptors Catalans». 1936. *La Veu de Catalunya*, 23 d'agost, 6.

- BALAGUER, Josep Maria. 1996. «La creació del Club dels Novel·listes i els fils de la història». *Els Marges*, núm. 57: 15–35.
- «Bases del premio de novela Ramon Llull». 1968. *Diario de Barcelona*, 9 de març, 11.
- BUSQUETS I GRABULOSA, Luís, ed. 1999. *Xavier Benguerel. Joan Oliver. Epistolari*. Barcelona: Proa.
- CANDEL, Francesc. 1988. «José Moya i la seva humanitat de mecenes». *Diario de Barcelona*, 22 de novembre, 47.
- «Club dels novel·listes». 1936. *La Veu de Catalunya*, 7 de gener, 9.
- DEL C., A. 1968. Libros. «Premio Ramon Llull». *Diario de Barcelona*, 1 de febrer 12.
- DÍAZ-PLAJA, Fernando. 1974. «Cela y Pío Baroja». *ABC*, 22 de setembre, 16.
- FORCADELL, Joan Antoni. 2016. *Aproximació a l'estudi de les relacions personals i literàries de Sebastià Juan Arbó a partir del seu fons arxivístic*. Amposta: Ajuntament d'Amposta.
- FORCADELL, Joan Antoni. 2018. «Dedicat a S. Juan Arbó: testimonis de l'amistat i la vocació literàries com a constants vitals». *Beceroles. Lletres de Llengua i Literatura*, núm. 7: 23–53.
- FORCADELL, Joan Antoni. 2026, en premsa. «Las secuelas de un retrato exiliar de Domènec Guansé». *Bulletin of Hispanic Studies*.
- GELIDA, Roser i MÉNDEZ, Manuel. 1983. Hem parlat amb Sebastià Juan Arbó. *Revista Amposta*, núm. 242: 28–29.
- GUANSÉ, Domènec. (1947). *Retrats literaris*. Catalònia.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1957. «Testimonios de la época». *La Vanguardia Española*, 7 de març, 5.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1966. Pròleg a la present edició. Dins *L'inútil combat. Obra catalana completa (I). Novel·les de l'Ebre*, editat per Sergi BESER, 29–36. Barcelona: Edicions 62.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1967. «Motivos del sentimiento. Las noches de Navidad». *La Vanguardia Española*, 30 de desembre, 9.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1971. Prólogo. Dins *Los hombres de la tierra y del mar*, 11–23. Barcelona: Bruguera.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1974. «El tema de las letras. Puntos de vista». *La Vanguardia Española*, 1 de novembre, 13.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1980. «El tema de las letras (II). Críticas al uso». *La Vanguardia*, 27 de maig, 8.

- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1982. *Memorias. Los hombres de la ciudad*. Barcelona: Planeta.
- MATAS ROCA, Marta. 2021. *Sebastià Juan Arbó: de la realitat viscuda a la ficció narrativa. Anàlisi d'un desarrelament en la literatura catalana*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. Accés el 3 de maig de 2026. <https://www.tdx.cat/handle/10803/672526?locale-attribute=en>.
- MATAS ROCA, Marta. 2023. *Sebastià Juan Arbó. Viure per escriure. Recepció crítica i projecció de l'obra*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLAS, Joaquim. 2013. «Rodoreda en el meu record». Dins *Mercè Rodoreda i els clàssics*, editat per J. PUJOL PARDELL y M. TALAVERA MUNTANÉ. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- «Notes pregades. Agrupació d'escriptors catalans». 1936. *Diari de Barcelona*, 18 d'agost, 17.
- PESSARRODONA, Marta. 2005. *Mercè Rodoreda i el seu temps*. Barcelona: Rosa dels Vents.
- PERMANYER, Lluís. 1980. «País. Asombrosas valoraciones literarias». *La Vanguardia*, 5 de gener. 36.
- PI I SUNYER, Carles. 1937. «Decret de creació de l'Institut de les Lletres Catalanes». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 259: 1150–1152.
- PI I SUNYER, Carles. 1938. «Cultura. Ordres». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 273: 1095.
- POCH SOLER, Joan. 1968. «Reloj de la ciudad. El Ramon Llull, un nuevo premio de novela catalana que se fallará la noche del Planeta». *El Noticiero Universal*, 2 d'octubre, 20.
- PONSATÍ-MURLÀ, Oriol. 2023. «Del Club dels Novel·listes a la Comissió de les Lletres Catalanes: relació entre escriptors i sindicats durant la “belle époque des songes socialo-communistes”». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 26: 43–79.
- RAMIS, Josep Miquel. 2018. *Epistolari Sebastià Juan Arbó – Joan Sales (1966-1982)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RODOREDA, Mercè. 1933. Intervius. Parlant amb S. Joan Arbó. *Clarisme. Periòdic de Joventut, Art i Literatura*, núm. 4: 2.
- SALES, Joan. i Rodoreda, Mercè. 2008. *Cartes completes (1960-1983)*. Editat per Montserrat Casals. Barcelona: Club Editor.
- SÁNCHEZ LÓPEZ, Eduardo. 2001. «Sebastià Juan Arbó i Mercè Rodoreda. La gran bufetada de la literatura». *Revista Ràpita*, núm. 504: 52–53.

SOL, Josep. 1936. «Conseqüències de la revolució. L'Agrupació d'Escriptors Catalans». *La Humanitat*, 9 d'agost, 3.